

УДК 346.77(378)

НЕДОСКОНАЛІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Румянцев Ю.В., аспірант
кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»

Стаття присвячена аналізу нормативно-правових актів із метою виявлення недоліків в чинному законодавстві України про інтелектуальну власність. Обґрунтовано проблеми та недосконалість системи законодавства України про інтелектуальну власність. Встановлено, що позитивна риса чинного законодавства України про інтелектуальну власність – це прагнення максимально наблизитись до міжнародних стандартів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, цивільне законодавство, міжнародні стандарти, юридичний зміст.

Статья посвящена анализу нормативно-правовых актов с целью выявления недостатков в действующем законодательстве Украины об интеллектуальной собственности. Обоснованы проблемы и несовершенство системы законодательства Украины об интеллектуальной собственности. Установлено, что положительная черта действующего законодательства Украины об интеллектуальной собственности – это стремление максимально приблизиться к международным стандартам.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, право интеллектуальной собственности, гражданское законодательство, международные стандарты, юридическое содержание.

Rumyantsev Yu.V. IN IMPERFECTION INTELLECTUAL PROPERTY LAWS

This article analyzes of regulations, to identify shortcomings in the current legislation of Ukraine about intellectual property. Grounded problems and imperfect system of Ukraine legislation on intellectual property. Found that a positive feature of the current legislation of Ukraine about intellectual property – a desire as close as possible to international standards.

Key words: intellectual property, intellectual property law, civil law, international standards, legal content.

Постановка проблеми. Інтелектуальна, творча діяльність знаходиться у постійному русі, безперервній динаміці, що зумовлює необхідність постійного удосконалення чинного законодавства України про інтелектуальну власність. Тому стверджувати, що формування цього законодавства в Україні уже завершилося, було б дуже ризиковано.

Сьогодні в Україні є чинними 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. Україна є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів, що діють у цій сфері. Правовідносини, пов'язані з правовою охороною інтелектуальної власності, регулюють також близько ста підзаконних нормативних актів. В Україні захист права інтелектуальної власності здійснюється в межах цивільного, адміністративного, кримінального, митного та антимонопольного законодавства.

У межах цивільного законодавства охорона права інтелектуальної власності істотно удосконалена прийняттям ЦК України [11]. Характерною позитивною рисою чинного законодавства України про інтелектуальну власність є його прагнення максимально наблизитись до міжнародних стандартів [3, с. 3-9]. У зв'язку із цим виникла потреба перегляду законодавства і прийняття низки нових нормативних актів. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо охорони інтелектуальної власності» від 22 травня 2008 р. до цього законодавства були внесені суттєві зміни відповідно до вимог ТРІПС [5, с. 3], що віднайшло своє відображення і в ЦК України.

Ступінь розробленості проблеми. Хоча проблеми прав інтелектуальної власності досліджувалися багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями (І. Абдуліною [1], В. Борисовою [10], В. Жаровим [3; 4], В. Жуковим [5], Г. Закорецькою [6], І. Кириченком [7], О. Підопригорою [8], М. Федотовим [9], Р. Шишкою [2; 11]), але поки що в Україні відчувається недостатність спеціальних монографічних праць, присвячених проблемам захисту прав інтелектуальної власності. Хоча цихупитань в тому чи іншому аспекті торкалися різні автори, проте опубліковані наукові статі, присвячені питанням захисту прав інтелектуальної власності, не створюють цілісної уяви про стан захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів з метою виявлення недоліків в чинному законодавстві України про інтелектуальну власність.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України про інтелектуальну власність створювалося в умовах переходу України до ринкової економіки. Це, безперечно, не означає, що воно не враховувало позитивного досвіду законотворчої практики минулих років. У ньому були враховані і найновіші досягнення вітчизняної і зарубіжної правової науки. Разом із тим вбачаються й деякі його недоліки.

Передусім звертає на себе увагу недосконалість системи законодавства України про інтелектуальну власність. Уже відзначалося, що система законодавства України про інте-

лектуальну власність містить 10 спеціальних законів, 18 міжнародних договорів, що стосуються сфери інтелектуальної власності, і численні підзаконні акти, прийняті у розвиток спеціальних законів [6, с. 6–12]. Завершує систему зазначених актів ЦК України. Але термін «завершує» не слід розуміти як завершення формування цієї системи. Четверга книга ЦК України «Право інтелектуальної власності» побудована не на методологічних постулатах законів про інтелектуальну власність. Четверта книга ЦК України визначила свою методологію, яка зумовлює необхідність істотного перегляду спеціальних законів про інтелектуальну власність.

Система законів України про інтелектуальну власність не може бути визнана задовільною. Передусім наявність окремого закону про той чи інший об'єкт права інтелектуальної власності викликає великий сумнів. Наявність такої кількості законів ніякими об'єктивними факторами не викликається [4, с. 3–7]. Відмінність Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і «Про охорону прав на промислові зразки» полягає в різному тексті кількох статей. Значні повтори властиві всім зазначеним актам цивільного законодавства. Ці повтори, до речі, перенесені й до ЦК України. Багато норм, які мають загальне значення, не було і немає потреби повторювати в кожному законі як, наприклад, право попереднього користувача. Не було потреби кожен раз викладати й свою окрему систему захисту права інтелектуальної власності на той чи інший об'єкт. З часом зазначені закони «обрастають» численними змінами і доповненнями, які породжують нові повтори.

Ще одним із істотних недоліків системи законодавства про інтелектуальну власність є те, що немало актів цивільного законодавства не узгоджені між собою, а деколи і суперечать один одному. Водночас у них наявна низка прогалин тощо. Наявність окремого закону щодо кожного виду творчості буде спричиняти появу нових законів. Так, наприклад, визнання об'єктами права інтелектуальної власності наукових відкриттів і раціоналізаторських пропозицій зумовлює необхідність розробки і прийняття відповідних законів. Адже ті кілька статей, що містяться в ЦК України стосовно цих об'єктів, не здатні належним чином урегулювати всі суспільні відносини, що формуються у сфері встановлення і використання наукових відкриттів [8, с. 551] та раціоналізаторських пропозицій [6, с. 25]. Будуть з'являтися і нові об'єкти права інтелектуальної власності, оскільки сама інтелектуальна діяльність також знаходиться в постійній динаміці. Це ставить певні вимоги до чинного законодавства вже сьогодні.

ЦК України також не охоплює усі навіть майнові відносини, що формуються в процесі створення, охорони і захисту всіх об'єктів права інтелектуальної власності. Це й не входить у його завдання. Він має містити основні принципи і засади правової охорони інтелектуальної власності. Необхідність у нормативних актах, що мають розвивати правові засади охорони інтелектуальної власності,

викладені в ЦК України, очевидна і сумніву не викликає [10, с. 27].

При цьому слід виходити з того, що інтелектуальна діяльність і інтелектуальна власність, принаймні у сучасних умовах, будуть постійно розвиватися і збагачуватися, що буде зумовлювати постійне зростання кількості нормативних актів і законодавства загалом. ЦК України є кодифікованим законодавчим актом, який містить тільки основні принципи й засади правової охорони права інтелектуальної власності. Деталізація норм ЦК України має реалізуватися в нормативних актах, прийнятих у їх розвиток. Саме цим шляхом пішов Державний департамент інтелектуальної власності, який розпочав роботу з приведення чинних законів України про інтелектуальну власність у відповідність з ЦК України.

Постає питання про вид нормативного акта, в якому мають бути зосереджені приписи про інтелектуальну власність загального характеру. Це має бути окремий закон про інтелектуальну власність, причому єдиний кодифікований законодавчий акт про інтелектуальну власність загалом. Таким актом законодавства повинен стати, наприклад, Кодекс про інтелектуальну власність.

Система цивільного права основною своєю структурною базою має ЦК України [10, с. 31], але його наявність не відкидає можливості мати інші кодифіковані акти цивільного законодавства. Як вірно зазначає В.І. Борисова, у вітчизняному цивільному праві існує два рівня кодифікації – загальний і спеціальний [10, с. 34]. Загальний рівень охоплює всі основні правила регулювання цивільно-правової сфери. Спеціальний – полягає у тому, що окрім ЦК України, в Україні можуть діяти і діють кодекси, присвячені регулюванню вузьких сфер, наприклад, сфери відносин інтелектуальної власності. Такої ж думки притримуються й інші вчені [2, с. 78].

Відносини інтелектуальної власності настільки багатогранні та складні, що всі вони з необхідною мірою деталізації не можуть бути врегульовані навіть таким крупним законом, як ЦК України. Для цього необхідні закони, що розвивають та конкретизують їх правила та інститути.

Разом із тим не можна погодитись із висловленою у правовій літературі думкою про необхідність вилучення із ЦК України його четвертої книги для того, щоб використати ці норми в новому Кодексі про інтелектуальну власність. ЦК України є систематизованим збірником цивільно-правових норм, які знаходяться не в хаотичному стані, а приведені до певної системи [10, с. 31]. Таким чином, ЦК України визначає місце норм інтелектуальної власності в системі законодавства України, основні положення та їх співвідношення із загальним та спеціальним законодавством. Наведене свідчить про необхідність збереження у ЦК України книги четвертої, хоча, можливо, і зі зміненим змістом.

Правове регулювання та охорона права інтелектуальної власності здійснюється не тільки нормами цивільного права. Воно є міжгалузевим. Крім цивільного права, пра-

во інтелектуальної власності регулюється і охороняється господарським, адміністративним, фінансовим, митним та іншими галузями права. Щодо Кодексу інтелектуальної власності – необхідно, щоб він охопив своїм опосередкуванням ті суспільні відносини, які складаються у процесі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності. Критерієм, що об'єднуватиме норми різної галузевої приналежності, є те, що всі вони складаються з приводу здійснення та захисту прав інтелектуальної власності.

Незважаючи на виказані в юридичній літературі заперечення проти створення конгломеративного нормативного акту, ми більше схиляємось до думки, що інколи, якщо діяти заради чистоти відособлених галузей, це може унеможливити здійснення суб'єктивних прав інтелектуальної власності. Таке вирішення питання буде суперечити факту реальної дійсності та інтересам членів суспільства.

Разом із тим не можна не погодитись і з Р.Б. Шишкою, який вказує на необхідність включення до спеціального кодифікованого акту з інтелектуальної власності норм управлінського та процедурного характеру [11, с. 170].

Незалежно від подальшого обговорення цієї проблеми очевидно, що система законодавства України про інтелектуальну власність потребує подальшого удосконалення. Наявність великої кількості законів про інтелектуальну власність ускладнює її правову охорону і користування цими законами.

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність страждає ще одним досить серйозним недоліком. Це законодавство своїм опосередкуванням охоплює далеко не всі суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності. Низка результатів інтелектуальної, творчої діяльності з тих чи інших причин залишається поза межами правової охорони або їх охорона здійснюється на недостатньому рівні.

Досі не врегульовані питання про правову належність результатів, одержаних в процесі виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт [1, с. 53–56]. Мова йде про результати, які можуть бути визнані об'єктами права промислової власності. Залишаються поза правовою охороною результати інтелектуальної, творчої діяльності, які, хоча за своїми ознаками і відповідають умовам патентоздатності, але з тих чи інших причин не були своєчасно належним чином оформлені.

Низка об'єктів права інтелектуальної власності охороняється на недостатньому рівні. До цієї групи можна віднести вже згадувані наукові відкриття і раціоналізаторські пропозиції та інші. Недостатню правову охорону мають селекційні досягнення у сфері племінного тваринництва, комп'ютерних програм, творів архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва та деякі інші. Із цієї точки зору чинне законодавство України про інтелектуальну власність потребує ретельного удосконалення. У ньому мають бути враховані будь-які результати інтелектуальної, творчої діяльності, незалежно від того, чи відповідають вони умовам патентоздатності.

На нашу думку, чинне законодавство України про інтелектуальну власність неповною мірою відповідає вимогам ринкової економіки. Будь-який об'єкт права інтелектуальної власності має бути чітко визнаний за особою, яка його створила, незалежно від того, за яких умов цей об'єкт створений. Роботодавець чи інші особи, за кошти чи за іншого сприяння яких створено цей об'єкт, мають бути іншим чином компенсовані. Право інтелектуальної власності без винятку повинно визнаватися за його творцем. Тільки за цієї умови держава може досягти необхідного рівня інтелектуальної, творчої активності.

Сучасний стан інтелектуальної, творчої діяльності в Україні потребує невідкладного удосконалення та спрощення механізму оформлення прав інтелектуальної власності на всі об'єкти, особливо на об'єкти промислової власності. Слід визнати неприпустимим становище, за якого заявка на винахід розглядається від двох до п'яти років [1, с. 53]. Держдепартамент повинен нести жорстку відповідальність за зволікання із розглядом заявок. Тому варто підтримати висловлену в спеціальній літературі пропозицію про встановлення між заявником і Держдепартаментом цивільно-правових відносин, за якими Держдепартамент ніс би майнову відповідальність за будь-яке зволікання в оформленні прав інтелектуальної власності та інші неправомірні дії. Держдепартамент і заявник мають бути поставлені в рівні умови.

Істотним недоліком чинного законодавства України про інтелектуальну власність є також відсутність добре відпрацьованого механізму визначення обсягу використання об'єкта права інтелектуальної власності і розміру, порядку обчислення та строків виплати винагороди за використання об'єкта права інтелектуальної власності. Чинне законодавство такого механізму не містить. Більшість творців створюють об'єкти права інтелектуальної власності саме з метою одержати за їх використання певну винагороду і в такий спосіб полегшити своє власне життя та життя своїх близьких. Творець має бути твердо впевнений в тому, що за створення і використання того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності він одержить чітко визначену винагороду.

Для піднесення активності творців важливе значення має дійовий механізм стимулювання інтелектуальної, творчої діяльності. Не можна стверджувати, що чинне законодавство України про інтелектуальну власність такого механізму не містить. Такий механізм є, але його норми розпорошені у численних законодавчих та інших нормативних актах, вони не становлять цілісної системи стимулювання, не узгоджені між собою і загалом мало-ефективні. Механізм стимулювання, як і механізм виплати винагороди, мають однакове значення для активізації творчості. Це є ще одним аргументом необхідності створення Кодексу про інтелектуальну власність.

Стимулюванню підлягають не тільки творці нових об'єктів права інтелектуальної власності. Стимулюватися має широке коло всіх осіб, які в той чи інший спосіб сприяли ство-

ренню об'єкта права інтелектуальної власності. Особливого стимулювання потребують ті юридичні і фізичні особи, які використовують об'єкти права інтелектуальної власності. Зрозуміло, що організація використання того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності потребує вкладення значних коштів та інших витрат. Зрозуміло, що зазначені витрати повинні бути певним чином компенсовані такому користувачеві.

Не можна визнати вдалою норму Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», відповідно до якої роботодавець має право подати йому матеріали заявки на винахід чи корисну модель оголосити конфіденційною інформацією і в такий спосіб приховати від суспільства досить цінну пропозицію, причому до чотирьох років. Видається, що така норма наносить суспільству більше шкоди, ніж користі.

Не розв'язане до кінця спірне питання про право інтелектуальної власності на твір образотворчого мистецтва. За ст. 1112 ЦК України оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором.

Різниця між правом власності на матеріальний носій твору образотворчого мистецтва і майновими правами інтелектуальної власності на цей же твір майже не помітна. Але за змістом право власності на матеріальний носій (картина, скульптура тощо) має чітко відрізнятися від майнових прав інтелектуальної власності автора цього ж твору. Художник написав портрет певної людини на замовлення, створив скульптуру – постає питання, чи має він право на тиражування цього портрета чи скульптури. Чи має він право вимагати від замовника, аби той передав йому оригінал для експонування на виставці, ярмарках тощо? Чи має на це право сам замовник? Інакше кажучи, майнові відносини між творцем і замовником належним чином не врегульовані. Віддання розв'язання цього спірного питання на розсуд сторін не є кращим вирішенням цієї проблеми. Сторони самі можуть не знати, як краще вирішити це питання, а закон відмовляється надати їм допомогу.

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність містить немало таких суперечностей, неточностей, які потребують усунення. Сучасний стан проблеми можна виразити словами М.А. Федотова, який відзначає: «Сьогодні розвиток законодавства про інтелектуальну власність йде розрізнено, нескоординовано. Авторське право рухається в один бік, патентне – в інший, законодавство про товарні знаки – в третій і т. д. І відсутність якоїсь сполучної ланки дуже відчувається. Нам не вистачає єдиної концептуальної правової бази» [9, с. 12–13].

Поряд із законодавством в Україні регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності здійснюється й міжнародними актами. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість

якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України. Подібна норма міститься і в ст. 10 ЦК України. У цьому разі мова йде про міжнародні конвенції, учасником яких є Україна. Як видно із тексту Законів, міжнародні договори мають пріоритет перед вітчизняним законодавством. У разі, коли такий міжнародний договір передбачає інші правила, ніж національне цивільне законодавство, застосуванню підлягають правила цього договору.

При цьому міжнародні договори застосовуються до правовідносин інтелектуальної власності безпосередньо, якщо тільки із самого договору не випливає необхідність прийняття для його застосування внутрішньодержавного акта. Наприклад, Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. встановила, що умови подачі заявки і реєстрації товарних знаків визначаються національним законодавством країн-учасниць.

Виникнення Європейського співтовариства, а потім на їх основі – Європейського Союзу привело до життя нову правову систему – право Європейського Союзу. Воно є зараз самостійною правовою системою зі своїми джерелами, формами правотворчості та правозастосування, специфічними механізмами захисту юридичних норм від порушень. Ця система розглядається як національне право *sui generis* [7, с. 12].

На підставі наведеного можна зазначити, що чинне законодавство України про інтелектуальну діяльність містить низку недоліків та прогалин. Разом з тим, характерною позитивною рисою чинного законодавства України про інтелектуальну власність є його прагнення максимально наблизитись до міжнародних стандартів. Розвиток вітчизняного законодавства йде сьогодні здебільшого шляхом запозичень.

Висновки. Тенденції розвитку науки, культури, техніки, виробництва свідчать про істотне зростання ролі і значення інтелектуальної, творчої діяльності для соціально-економічного розвитку України. Цей вид суспільно-корисної діяльності набуває все більшого пріоритету, що, у свою чергу, потребує відповідного правового забезпечення, яке у сучасних умовах України поки що не здатне забезпечити належний рівень розвитку творчості та захисту прав суб'єктів.

Управління інтелектуальною, творчою діяльністю та її результатами – інтелектуальною власністю – вимогам ринкової економіки в сучасних умовах відповідає не в повній мірі. Істотними недоліками сучасного управління інтелектуальною діяльністю і інтелектуальною власністю в Україні є відсутність центрального органу, який би видав організацією реалізації на державному рівні раціонального використання здобутків творчої діяльності, та єдиного кодифікованого акта про інтелектуальну власність. ЦК України визначає лише основні принципи і засади правової охорони інтелектуальної власності. Численні закони України про інтелектуальну власність не створювали єдиної і цільної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Зараз ці закони приводяться лише у відповідність до ЦК України.

Поняття права інтелектуальної власності, визначення якого містить ст. 418 ЦК України, страждає певними неточностями. Далеко не всі результати інтелектуальної, творчої діяльності визнаються об'єктами права інтелектуальної власності, як вказується у ст. 418 ЦК України.

Істотним недоліком чинного законодавства України про інтелектуальну власність є відсутність відпрацьованого економіко-правового механізму визначення обсягу використання, порядку обчислення розміру винагороди, порядку і строків її виплати. Ця обставина істотно знижує ефективність законодавства про інтелектуальну власність, що відповідним чином впливає на рівень творчої активності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуліна І. Українські винахідники потребують гарантованого стимулювання // Інтелектуальна власність. – 2009. – № 4. – С. 53–56.
2. Гражданское право Украины: (Учебник для вузов системы МВД Украины): В 2-х частях. Часть 1 / А.А. Пушкин, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка и др.; под ред. проф. А.А. Пушкина, доц. В.М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел. «Основа», 1996. – 440 с.
3. Жаров В. Ефективне використання інтелектуального потенціалу нації – шлях до економічного зростання держави // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 5. – С. 3–6.
4. Жаров В., Максимова Н. Законодавство України у сфері інтелектуальної діяльності. Проблемні питання та шляхи їх реалізації // Інтелектуальна власність. – 2002. – № 2–3. – С. 3–7.
5. Жуков В.І. Право інтелектуальної власності: теорія і судова практика // Вісник Центру комерційного права. – 2004. – № 3. – С. 2–6.
6. Закорецька Г. Вузли раціоналізації в новому Цивільному Кодексі України // Право України. – 2004. – № 12. – С. 24–29.
7. Кириченко І. Зміни в законодавстві про знаки для товарів і послуг: нові можливості та старі суперечності // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 11. – С. 6–12.
8. Підпригора О.А. Перспективи розвитку законодавства України про інтелектуальну власність / О.А. Підпригора // Антологія української юридичної думки. Т. 10. Юридична наука незалежної України. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2005. – С. 550–565.
9. Федотов М.А. Выступление на заседании круглого стола в Роспатенте «О развитии и совершенствовании законодательства в сфере интеллектуальной собственности» от 01.02.2001 г. // Интеллектуальная собственность. – 2001. – № 3. – С. 12–13.
10. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
11. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 368 с.